

Karolina Pawłowicz

Obywatelstwo polskie w świetle ustawy o obywatelstwie polskim

Studenckie Zeszyty Naukowe 9/14, 76-90

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Obywatelstwo polskie w świetle ustawy o obywatelstwie polskim

I. Pojęcie obywatelstwa i ogólna charakterystyka instytucji obywatelstwa

Zagadnienie obywatelstwa jest istotnym problemem dotyczącym sytuacji jednostki w państwie. Z tego również powodu jest przedmiotem zainteresowania naukowego, przedstawicieli doktryny i praktyki prawa. W ogólnym odbiorze społecznym egzystuje jako determinanta posiadania pewnych praw politycznych, dysponowania określonymi uprawnieniami, konieczności wypełniania oznaczonych obowiązków. W istocie obywatelstwo jest niewątpliwie określonym wyróżnikiem osoby fizycznej, przy czym jest to wyróżnik o charakterze prawnym.

Pojęcie obywatelstwa w płaszczyźnie prawnej ma długą, trwającą od czasów rzymskich tradycję. Wspomnieć można iż, w prawie rzymskim obywatelstwo obejmowało cztery prawa:

- prawo wybierania (*ius suffragii*);
- prawo do urzędów (*ius honorum*);
- prawo do zawarcia prawowitego małżeństwa (*ius conubii*);
- prawo do kupna i sprzedaży wg prawa rzymskiego (*ius commercii*).

W czasach nowożytnych, próby wypracowania treści pojęcia obywatelstwa, datują się od momentu, kiedy obywatelstwo stało się materia oddzielnych regulacji wewnątrzpaństwowych, jak również przedmiotem umów międzynarodowych. Istotnym źródłem kształtowania się instytucji obywatelstwa była doktryna i poglądy okresu rewolucji francuskiej.

Znaczenie instytucji obywatelstwa w sferze prawa międzynarodowego publicznego niewątpliwie jest istotne, bowiem to **na niej opiera się ogół praw i obowiązków wobec państwa**. Państwo, z którym jednostka pozostaje w ścisłym związku prawnym, sprawuje nad nią opiekę dyplomatyczną i konsularną, a w pewnych wypadkach ponosi też odpowiedzialność za jej działanie. Obywatelstwo daje państwu podstawę do wykonywania swej jurysdykcji także poza granicami kraju na terytorium nie podlegającym niczyjej suwerenności lub na terytorium innego państwa za jego zgodą.¹

¹ E. Ura, *Prawo administracyjne*, Warszawa 2004, s. 405.

Należy nadmienić, iż w sferze prawa międzynarodowego prywatnego obywatelstwo oznacza **więź prawną pomiędzy osobą fizyczną a państwem**. Więż ta bywa określana jako **przynależność osoby do państwa**.

Na gruncie teorii prawa administracyjnego, **J. Starościak** zdefiniował **obywatelstwo**, jako **cechę prawną określonej osoby**. Zdaniem autora, wyłącznie prawo tworzy status prawny obywatela. Nabycie obywatelstwa i posiadanie go może być zatem niezależne od woli i przekonania danej osoby. Z tego też względu **prawny status obywatelstwa należy odróżnić od przynależności do określonej narodowości**. Przynależność do narodowości nie wypływa z rozwiązań prawnych.²

Trzeba podkreślić, że sprawy obywatelstwa, wyposażone w normy kompetencyjne w tym zakresie, należą co do zasady do strefy zadań organów administracji publicznej. Sprawy obywatelstwa są więc zasadniczo sprawami administracyjnymi, rozstrzyganymi w drodze procedury administracyjnej.

Obywatelstwo stanowi instytucję prawa wewnętrznego, istnieją jednakże zasady i normy prawa międzynarodowego, zawarte m.in. w konwencjach międzynarodowych, określające granice, w ramach których poszczególne państwa powinny utrzymywać swoje regulacje prawne o obywatelstwie, aby nie naruszać suwerenności innych państw.

Rozważając administracyjną regulację dotyczącą obywatelstwa, nie można abstrahować od szerszego – międzynarodowego tła zawartego w konwencjach i porozumieniach międzynarodowych (m.in. w Konwencji haskiej z dnia 12 kwietnia 1930 r. dotyczącej kolizji ustaw w sprawie obywatelstwa, w Konwencji nowojorskiej z dnia 29 stycznia 1957 r. dotyczącej obywatelstwa kobiet zamężnych; Europejskiej konwencji o obywatelstwie z dnia 7 listopada 1997 r.).

Pojęcie obywatelstwa nie jest z reguły definiowane przez prawo pozytywne, dlatego nie jest jednoznaczne. Nie zawierają definicji legalnej obywatelstwa postanowienia **ustawy z 15 lutego 1962 r. o obywatelstwie polskim** (tekst jedn. Dz.U. z 2000 r. Nr 28, poz. 353 ze zm.), także literatura prawnicza nie zdefiniowała go jednolicie. W doktrynie, **istotnym wyróżnikiem pojęcia obywatelstwa okazała się kategoria przynależności państwowej**, traktowana jako **pewien stan osoby fizycznej, a nie jej prawo podmiotowe**, oznaczający trwały związek prawny jednostki z państwem, z którego wynikają dla niej i dla państwa pewne prawa i obowiązki. Przynależność państwowa warunkowała prawa i obowiązki, sama nie będąc prawem lub obowiązkiem. Jej istotę upatrywano w tym, że przynależny jest poddany władzy określonego państwa.

² J. Starościak, Prawo administracyjne, Warszawa 1977, s. 529.

Uwzględniając przynależność państwową, definiowano instytucję obywatelstwa, a relację między tymi pojęciami przedstawiano dwojako. W pierwszym ujęciu, obywatelstwo utożsamiano w istocie z przynależnością państwową, która stanowiła zasadniczy element opisu znaczenia pojęcia obywatelstwa. W drugim ujęciu, przynależność państwowa służyła opisowi pojęcia obywatelstwo, ale była pojmowana jako kategoria szersza. Obywatelstwo w tym ujęciu było jedną z form przynależności państwowej, charakteryzującą się ścisłym związkiem z posiadaniem pełni praw politycznych.

Rezultatem prób określenia obywatelstwa za pomocą przynależności państwowej, a także uwzględniania szerszego zakresu przynależności w relacji z obywatelstwem – jak konstatuje J. Jagielski – jest przyjmowanie przez wielu teoretyków podziału obywatelstwa na obywatelstwo wewnętrzne oraz obywatelstwo międzynarodowe.

Obywatelstwo w znaczeniu międzynarodowym jest rozumiane jako ogólna, prawna przynależność osoby do określonego państwa, dająca państwu prawo do reprezentowania i ochrony jej interesów w stosunkach z innymi państwami.³

Obywatelstwo wewnętrzne oznacza ogół wzajemnych praw i obowiązków jednostki i państwa, opartych na prawie wewnętrznym tego państwa, a wynikających z przynależności państwowej jednostki.

Niestety wszystkie wywody doktrynalne, dotyczące rozróżnienia pojęć przynależności i obywatelstwa, a w konsekwencji obywatelstwa międzynarodowego i wewnętrznego nie wykazują precyzyjnej, obiektywnej granicy pomiędzy obiema kategoriami. Różnica między omawianymi pojęciami jest właściwie terminologiczna, choć przy dzisiejszym stanie prawnym z formalnego punktu widzenia, pojęciem preferowanym jest „obywatelstwo”.

Wyrażane powszechnie w doktrynie stanowisko, iż do charakterystycznych cech instytucji obywatelstwa należy trwałość zarówno w czasie jak i w przestrzeni, jest przekonujące. **Trwałość obywatelstwa** nie ma charakteru bezwzględnego i w określonych przez regulacje prawne sytuacjach może dochodzić do wygaśnięcia lub zmiany obywatelstwa. Trwałość obywatelstwa – zarówno temporalna, jak i przestrzenna – nie może być rozumiana jako brak możliwości jego przekształceń (zmiany, rozwiązania lub wygaśnięcia).

Trwałość obywatelstwa w czasie polega na tym, że od momentu jego powstania w sposób przewidziany prawem wewnętrznym określonego państwa, aż do momentu ustania, obywatelstwo trwa nieprzerwanie, niezależnie od zmian w ustawodawstwie tego państwa w materii obywa-

³ J. Jagielski, *Obywatelstwo polskie – zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1998, s. 12.

telstwa. Cecha ta charakteryzuje przede wszystkim jego jurydyczny walor, nie dotyczy praw i obowiązków, które wyrastają na gruncie obywatelstwa, a które mogą się zmieniać wraz ze zmianami ustawodawstwa.

Trwałość obywatelstwa w przestrzeni z kolei przejawia się w tym, że obywatelstwo jednostki istnieje, pomimo, że nie przebywa ona na terytorium państwa, którego jest obywatelem. Więzy obywatelstwa nie zostają zerwane poprzez przeniesienie się osoby na terytorium innego państwa i pozostawanie na stałe na tym terytorium.⁴

II. Ogólne zasady regulacji prawnej dotyczącej obywatelstwa polskiego

Omawiając ogólne zasady regulacji prawnej dotyczącej obywatelstwa polskiego należy mieć na uwadze pewne generalne idee przewodnie i podstawowe założenia, które przyświecają regulacji prawnej dotyczącej obywatelstwa. Idee o charakterze normatywnym, mające swój wyraz w przepisach prawnych. W pewnym zakresie ich źródłem są postanowienia **Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.**, przede wszystkim jednak **ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o obywatelstwie polskim.**

Unormowania konstytucyjne w przedmiocie obywatelstwa nie są zbyt rozbudowane. Konstytucja stanowi w **art. 34 ust. 1**, że „*Obywatelstwo polskie nabywa się przez urodzenie z rodziców będących obywatelami polskimi. Inne przypadki nabycia obywatelstwa polskiego określa Ustawa*” oraz że „*Obywatel polski nie może utracić obywatelstwa polskiego, chyba że sam się go zrzeknie*” (**ust. 2**). Uwzględniając przytoczony art. 34 Konstytucji RP, można sformułować konstytucyjne **zasady względnej niezbywalności obywatelstwa polskiego oraz nabywania z mocy prawa obywatelstwa polskiego poprzez urodzenie z rodziców – obywateli polskich.**

Z kolei w ustawie o obywatelstwie polskim, zasady ogólne są określone w rozdziale pierwszym, zatytułowanym „*Obywatele polscy*”. Charakteryzują one w sposób ogólny prawną instytucję obywatelstwa oraz wyznaczają kierunki konkretnych obowiązujących obecnie rozwiązań w kwestiach nabycia i utraty obywatelstwa. W zasadach ogólnych znajduje swoje odzwierciedlenie również realizacja międzynarodowych zobowiązań przyjętych przez Polskę w dziedzinie obywatelstwa.

W oparciu o przepisy ustawy o obywatelstwie polskim doktryna wyróżnia następujące zasady ogólne:

1. Zasadę ciągłości obywatelstwa polskiego;
2. Zasadę wyłączności obywatelstwa polskiego;
3. Zasadę równouprawnienia małżonków w zakresie obywatelstwa.

⁴ Ibidem, s. 16.

W odniesieniu do ostatniej z wymienionych zasad można – opierając się na art. 3 ustawy – formułować dwie bardziej szczegółowe zasady, a mianowicie:

- 1) zasadę niezależności obywatelstwa od zawarcia związku małżeńskiego;
- 2) zasadę niezależności obywatelstwa jednego z małżonków od zmian obywatelstwa drugiego.

Zasadę ciągłości obywatelstwa polskiego w obowiązującej ustawie z 1962 kształtuje **art. 1**, stanowiący: „*W dniu wejścia w życie niniejszej ustawy obywatelami polskimi są osoby, które posiadają obywatelstwo polskie na podstawie dotychczasowych przepisów*”. Zasada ta wyraża trwałość obywatelstwa w czasie, począwszy od momentu jego powstania, zgodnie z obowiązującymi w tym czasie przepisami, do momentu ustania (wygaśnięcia, rozwiązania czy utraty w inny sposób), niezależnie od zmian, jakim podlega ustawodawstwo dotyczące obywatelstwa.

Założenie ciągłości obywatelstwa uniezależnia obywatelstwo poszczególnych osób od zmian przepisów prawnych, które w określonym czasie determinowały ich status jako obywateli polskich. Przepisy o obywatelstwie formalnie nieobowiązujące, mają dalej swą skuteczność, gdyż są one właściwe do ustalenia obywatelstwa osób, które to obywatelstwo, osoby te, w trakcie ich obowiązywania, nabyły lub utraciły.

Ta pewna ogólna reguła może doznawać jednak wyjątków, gdyż jej istnienie nie oznacza bezwzględnego wyeliminowania możliwości utraty obywatelstwa przez określone kategorie osób na podstawie nowej ustawy i nie wyklucza możliwości zawarcia w nowej regulacji prawnej postanowień przewidujących takie możliwości.

Ustawa z 1962 r., przyjmując zasadę ciągłości obywatelstwa polskiego, zawiera jednocześnie postanowienia określające kategorię osób, które tracą obywatelstwo polskie, jeżeli spełniają określone warunki i mieszkają poza granicą. **Art. 19 ustawy** stanowi: „*Osoby, które nabyły obywatelstwo polskie na podstawie art. 2a i 3 ust. 2 ustawy z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego (Dz.U. Nr 7, poz. 44 ze zmianami), nie są obywatelami polskimi, jeżeli posiadają obywatelstwo państwa obcego i zamieszkują za granicą.*” Anulowane zostało obywatelstwo polskie osób, które nabyły je w związku z zajęciem przez Polskę części terytorium Czechosłowacji w 1938 r., jeżeli osoby te w dniu wejścia w życie ustawy z 1962 r. miały obywatelstwo obce i mieszkaly za granicą. Rozwiązanie zawarte w cytowanym art. 19 ustawy wynika z umowy międzynarodowej zawartej w związku ze zmianami terytorialnymi po II wojnie światowej i stanowi uzupełnienie ogólnej zasady ciągłości obywatelstwa polskiego. Polega na ograniczeniu w stosunkowo niewielkim zakresie jej zastosowania. Nie może podważać rangi i znaczenia omawianej zasady.

Zasada wyłączności obywatelstwa polskiego wiąże się z problematyką wielorakiego obywatelstwa, które oznacza sytuację, w której zgodnie z prawem dwu lub więcej państw określona osoba uznana jest przez każde z tych państw za jego obywatela. Powstaje z różnych przyczyn: z powodu konfliktu ustawodawstw o obywatelstwie, umów międzynarodowych dotyczących cesji terytorium czy przesiedlenia ludności itd. W międzynarodowym porządku prawnym dąży się zasadniczo do unikania – ze względu na konflikty lojalności – podwójnego obywatelstwa. Znana jest kategoria pośrednia – tolerowania (*Duldung*) obcego obywatelstwa.

Ustawa z 1962 r. proklamuje zasadę wyłączności obywatelstwa polskiego w art. 2, stanowiąc: „*Obywatel polski w myśl prawa polskiego nie może być równocześnie uznawany za obywatela innego państwa.*” Osoba będąca obywatelem polskim może posiadać obywatelstwo (obywatelstwa) innego państwa, natomiast nie może powoływać się skutecznie wobec władz polskich (w kraju i za granicą) na to obywatelstwo i nie może żądać od tych władz, aby traktowały ją jako obywatela innego państwa. Zasada ta nie usuwa możliwości powstawania wielorakiego obywatelstwa, tworzy jednak jasną dyrektywę kolizyjną w wypadku zjawiska wielorakiego obywatelstwa, pozwalającą na usuwanie niekorzystnych jego skutków.

Zasada równouprawnienia małżonków w zakresie obywatelstwa odnosi się do problematyki wpływu i wzajemnych zależności obywatelstwa współmałżonków w sytuacjach, gdy mają oni różne obywatelstwa w momencie zawierania małżeństwa oraz gdy podczas małżeństwa następuje zmiana obywatelstwa jednego z nich. Zasada ta zawarta jest w art. 3 ustawy z 1962. W myśl art. 3 ust. 1: „*1. Zawarcie związku małżeńskiego przez obywatela polskiego z osobą, nie będącą obywatelem polskim, nie powoduje zmian w obywatelstwie małżonków*”. Zatem w świetle prawa polskiego, zawarcie związku małżeńskiego przez osobę – zarówno kobietę, jak i mężczyznę – mającą obywatelstwo polskie w żaden sposób nie skutkuje bezpośrednio do obywatelstwa jednego, jak i drugiego małżonka. Wyrażona zostaje **zasada niezależności obywatelstwa od zawarcia małżeństwa**.

3) Z kolei art. 3 ust. 2. stanowi, że „*zmiana obywatelstwa jednego z małżonków nie pociąga za sobą zmiany obywatelstwa drugiego małżonka*”, co oznacza **zasadę niezależności obywatelstwa jednego z małżonków od zmian obywatelstwa drugiego**.

III. Nabycie obywatelstwa

Nabycie obywatelstwa daje początek więzi prawnej między jednostką a państwem. Zagadnienie to należy do podstawowych zagadnień problematyki obywatelstwa. W świetle ustawy z 1962 r. rysują się następujące główne formy nabycia obywatelstwa polskiego:

- a) **Z mocy prawa (*ipso iure*):**
 - a. Urodzenie,
 - b. Znalezienie dziecka na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
 - c. Repatriacja.
- b) **Na podstawie aktu administracyjnego**
 - a. Nadanie obywatelstwa,
 - b. Uznanie za obywatela,
- c) **Poprzez oświadczenie osoby uprawnionej** (w drodze oświadczenia osoby uprawnionej i przyjęcia tego oświadczenia przez właściwy organ):
 - a. Prawo opcji (wyboru),
 - b. Uproszczona naturalizacja,
 - c. Reintegracja.

Wspomnieć można, że wśród klasycznych reżimów nabycia obywatelstwa rozróżnia się prawo krwi (*ius sanguinis*) i prawo ziemi (*ius soli*). W pierwszym przypadku decyduje obywatelstwo rodziców lub jednego z rodziców, a drugim – miejsce urodzenia. W światowych regulacjach przeważa (stosowane też w Polsce) prawo krwi z pomocniczym stosowaniem prawa ziemi. Najbardziej znaną regulacją *ius soli* jest prawo amerykańskie. Urodzenia na terytorium USA stanowi automatycznie podstawę nabycia obywatelstwa amerykańskiego. Prawo ziemi było regulacją typową dla czasów, gdy USA zabiegały o imigrantów, zamiast się przed nimi bronić, jak jest to obecnie. Mocną zasadę prawa krwi miało tradycyjnie ustawodawstwo niemieckie.

Nabycie obywatelstwa ipso iure jest uzyskaniem tego obywatelstwa w sposób pierwotny, a jego źródłem jest sama ustawa. Konstrukcja tej formy nabycia obywatelstwa oznacza, że ustawa określa sytuacje, w których z pewnymi ustalonymi przez nią zdarzeniami prawnymi czy faktycznymi (np. urodzenie, znalezienie dziecka) łączy się skutek prawny w postaci powstania więzi prawnej pomiędzy państwem a jednostką, tj. obywatelstwa.

Formami nabycia obywatelstwa polskiego z mocy prawa są:

1. Urodzenie się dziecka z rodziców będących obywatelami polskimi lub z rodziców, z których przynajmniej jedno jest obywatelem polskim, a drugie jest nieznanie bądź nieokreślone jest jego obywatelstwo lub nie posiada żadnego obywatelstwa – zasada pochodzenia albo prawa krwi (*ius sanguinis*),
2. Urodzenie się dziecka lub znalezienie dziecka na terytorium Polski, gdy oboje rodzice są nieznanymi lub nieokreślone jest ich obywatelstwo albo nie mają żadnego obywatelstwa – zasada terytorialna albo prawa ziemi (*ius soli*).
3. Repatriacja.

Dziecko rodziców, z których jedno jest obywatelem polskim, drugie zaś obywatelem innego państwa, nabywa przez urodzenie obywatelstwo polskie. Jednakże rodzice, w oświadczeniu złożonym zgodnie przed właściwym organem w ciągu 3 miesięcy od dnia urodzenia się dziecka, mogą wybrać dla niego obywatelstwo państwa obcego, którego obywatelem jest jedno z rodziców, jeżeli wg prawa tego państwa dziecko nabywa jego obywatelstwo. W braku porozumienia między rodzicami, każde z nich może się zwrócić w ciągu 3 miesięcy od dnia urodzenia się dziecka o rozstrzygnięcie do sądu. Dziecko, które wskutek oświadczenia rodziców nabyło obywatelstwo obce, obywatelstwo polskie nabywa, jeżeli po ukończeniu 16 lat, a przed upływem 6 miesięcy od dnia osiągnięcia pełnoletności złoży odpowiednie oświadczenie przed właściwym organem i organ ten wyda decyzję o przyjęciu oświadczenia (art. 6).

Zgodnie z **ustawą z dnia 9 listopada 2000 r. o repatriacji** (tekst jedn. Dz.U. z 2004 r. Nr 53, poz. 532), **repatriantem** jest osoba polskiego pochodzenia, która przybyła do RP na podstawie wizy wjazdowej w celu repatriacji z zamiarem osiedlenia się na stałe. Z dniem przekroczenia granicy Polski nabywa on obywatelstwo polskie z mocy prawa.⁵

Za osobę polskiego pochodzenia uznaje się osobę deklarującą narodowość polską i spełniającą łącznie następujące warunki:

- co najmniej jedno z jej rodziców lub dziadków albo dwoje pradziadków **było** narodowości polskiej;
- wykaże ona swój związek z polskością, w szczególności przez pielęgnowanie polskiej mowy, polskich tradycji i zwyczajów.

Za osobę polskiego pochodzenia uznaje się również osobę deklarującą narodowość polską, która posiadała w przeszłości obywatelstwo polskie, lub co najmniej jedno z jej rodziców lub dziadków albo dwoje pradziadków posiadało obywatelstwo polskie, oraz która wykaże swój związek z polskością. Decyzje w sprawach uznania za osobę polskiego pochodzenia wydaje konsul. Przysługuje od niej odwołanie do Prezesa Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców. **Dowodami potwierdzającymi polskie pochodzenie** mogą być dokumenty wydane przez polskie władze państwowe lub kościelne, a także przez władze byłego Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, dotyczące wnioskodawcy lub jego rodziców, dziadków lub pradziadków.

⁵ Zob. wyrok NSA z dnia 7 marca 1994 r., V SA 2785/93, ONSA 1995/2/69. Zarówno pod rządami ustawy z dnia 8 stycznia 1951 r. o obywatelstwie polskim (Dz.U. Nr 4, poz. 25), jak i ustawy z dnia 15 lutego 1962 r. o obywatelstwie polskim (Dz.U. Nr 10, poz. 49) decydujące znaczenie dla uznania, że osoba przybywająca do Polski przybywa jako repatriant, miał charakter przyjazdu do kraju, to znaczy ustalenie, czy dana osoba przybywa z zamiarem osiedlenia się na stałe, czy też dopiero po przybyciu do Polski na pobyt czasowy, na miejscu wyraziła wolę osiedlenia się na stałe, uzyskując na to zezwolenie.

W drodze repatriacji nabywa obywatelstwo także **małoletni pozostający pod władzą rodzicielską repatrianta**. W przypadku gdy repatriantem jest tylko jedno z rodziców, małoletni nabywa obywatelstwo polskie jedynie za zgodą drugiego z rodziców wyrażoną w oświadczeniu złożonym przed konsulem. Małoletni pozostający pod opieką nabywa obywatelstwo polskie w drodze repatriacji, jeżeli dokona jej za zgodą opiekuna wyrażoną w oświadczeniu złożonym przed konsulem. Nabycie obywatelstwa przez małoletniego, który ukończył 16 lat, może nastąpić jedynie za jego zgodą.

Wiza wjazdowa w celu repatriacji może być wydana osobie polskiego pochodzenia, która przed dniem wejścia w życie ustawy zamieszkiwała na stałe na terytorium obcej Republiki Armenii, Republiki Azerbejdżańskiej, Republiki Gruzji, Republiki Kazachstanu, Republiki Kirgyskiej, Republiki Tadżykistanu, Republiki Turkmenistanu, Republiki Uzbekistanu albo azjatyckiej części Federacji Rosyjskiej. Osobie, która nie posiada zapewnionego w RP lokalu mieszkalnego i utrzymania, a spełnia pozostałe warunki do uzyskania wizy wjazdowej w celu repatriacji, konsul wydaje **decyzję o przyrzeczeniu wydania wizy wjazdowej** w celu repatriacji. Konsul wydaje **wizę wjazdową** po przedstawieniu dowodu potwierdzającego posiadanie lub zapewnienie lokalu mieszkalnego i źródeł utrzymania się w RP.

Dowodem potwierdzającym zapewnienie warunków do osiedlenia się jest:

- uchwała rady gminy, zawierająca zapewnienie warunków do osiedlenia się przez okres nie krótszy niż 12 miesięcy;
 - oświadczenie obywatela polskiego, osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej nie posiadającej osobowości prawnej mających siedzibę w Polsce, sporządzonej w formie aktu notarialnego, zawierające zapewnienie warunków do osiedlenia się przez okres nie krótszy niż 12 miesięcy;
 - uchwała rady powiatu, zobowiązująca starostę do zapewnienia miejsca w domu pomocy społecznej na terenie powiatu;
- Oświadczenie osoby fizycznej może dotyczyć tylko i wyłącznie wstępnych, zstępnych lub rodzeństwa tej osoby.

Wizę wjazdową w celu repatriacji lub decyzję o przyrzeczeniu jej wydania wydaje lub odmawia jej wydania konsul właściwy ze względu na miejsce zamieszkania osoby ubiegającej się o wydanie, po uzyskaniu zgody Prezesa Urzędu. Przed wyrażeniem Prezesa Urzędu może wystąpić do Komendanta Głównego Straży Granicznej, Komendanta Głównego Policji, Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Szefa Agencji Wywiadu oraz Prezesa Instytutu Pamięi Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

o przekazanie informacji o cudzoziemcu, mających znaczenie dla przeprowadzenia postępowania.

Za repatrianta może być również uznana osoba, która spełnia łącznie następujące warunki:

- jest polskiego pochodzenia,
- przed dniem wejścia w życie ustawy, tj. przed 1 stycznia 2001 r. zamieszkiwała na stałe na terytorium obecnej Republiki Armenii, Republiki Azerbejdżańskiej, Republiki Gruzji, Republiki Kazachstanu, Republiki Kirgizskiej, Republiki Tadżykistanu, Republiki Turkmenistanu, Republiki Uzbekistanu albo azjatyckiej części Federacji Rosyjskiej,
- nie zachodzą co do niej okoliczności wyłączone wydanie wjazdu w celu repatriacji;
- przebywała na terytorium RP na podstawie zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony, udzielonego w związku z pobieraniem nauki w szkole wyższej jako stypendyście strony polskiej na podstawie przepisów o podejmowaniu i odbywaniu studiów przez osoby nie będące obywatelami polskimi;
- złoży wniosek do wojewody w terminie 12 miesięcy od ukończenia szkoły wyższej.

Właściwym organem do wydania decyzji o uznaniu za repatrianta jest wojewoda właściwy ze względu na zamierzone miejsce osiedlenia się takiej osoby.

Naczelnym organem administracji rządowej właściwym w sprawach repatriacji, wjazdu cudzoziemców na terytorium RP, przejazdu przez to terytorium, pobytu na nim i wyjazdu z niego, nadawania statusu uchodźcy i udzielania cudzoziemcom azylu, a także w sprawach związanych z obywatelstwem polskim, wynikającym z zakresu zadań administracji rządowej, jest minister właściwy do spraw wewnętrznych, z zastrzeżeniem właściwości innych organów przewidzianych w ustawach.

Kolejnym sposobem nabycia obywatelstwa polskiego na gruncie obowiązującej regulacji prawnej jest **nabycie obywatelstwa na podstawie decyzji właściwego organu**, które stwarzają możliwość nabycia obywatelstwa polskiego w drodze indywidualnej. Ten sposób obejmuje dwie instytucje prawne:

1. Nadanie obywatelstwa polskiego.
2. **Uznanie za obywatela polskiego.**

Nadanie obywatelstwa (naturalizacja) może nastąpić na wniosek cudzoziemca, jeżeli zamieszkuje on w Polsce na podstawie zezwolenia na osiedlenie się co najmniej 5 lat. W przypadkach szczególnie uzasadnionych cudzoziemcowi można nadać na jego wniosek obywatelstwo polskie, chociażby nie spełniał tych warunków. Jednakże ustawa nie określa, jakie przypadki są szczególnie uzasadnione i pozostawia ocenę

Prezydentowi. Odstępstwa od zasady mogą dotyczyć cudzoziemców, którzy nie zamieszkują przez okres co najmniej 5 lat albo mieszkają w Polsce bez zezwolenia na osiedlenie się, mogą też w ogóle w Polsce nie mieszkać.⁶ Przy ocenie szczególnie uzasadnionych przypadków, pod uwagę brane są okoliczności leżące po stronie cudzoziemców, jak i interesu państwa. Nadanie obywatelstwa może być uzależnione od przedłożenia dowodu utraty lub zwolnienia z obywatelstwa obcego. Nadanie obywatelstwa polskiego rodzicom rozciąga się na dzieci pozostające pod ich władzą rodzicielską. Instytucja zezwolenia na osiedlenie się unormowana jest w ustawie o cudzoziemcach. Zezwolenie to jest decyzją administracyjną wydawaną przez wojewodę po spełnieniu ustalonych w ustawie warunków, uprawniającą cudzoziemca do zamieszkania w Polsce na czas nieoznaczony.

Nadanie obywatelstwa polskiego tylko jednemu z rodziców rozciąga się na dzieci, jeżeli:

- pozostają wyłącznie pod jego władzą rodzicielską albo
- drugie z rodziców jest obywatelem polskim lub
- drugie z rodziców wyraziło zgodę przed właściwym organem na nabycie przez dziecko obywatelstwa polskiego.

Nadanie lub rozciągnięcie nadania obywatelstwa polskiego na dzieci, które ukończyły 16 lat, następuje jedynie za ich zgodą.

Nadanie obywatelstwa polskiego należy do prerogatyw Prezydenta RP. Podania w tej sprawie, osoby zamieszkałe w Polsce, wnoszą za pośrednictwem wojewody, a zamieszkałe za granicą – za pośrednictwem konsula.

Sporne było w orzecznictwie, czy nadanie obywatelstwa polskiego przez Prezydenta RP jest to akt władzy państwowej, czy akt administracyjny i czy podlega on kontroli sądowej. Ostatecznie uznano, że nie jest to akt administracyjny, ale chociaż inne akty indywidualne podlegają też kontroli sądowej, to nadanie obywatelstwa ma charakter aktu suwerenności, jest rodzajem przywileju – nie ma więc (mimo spełnienia przesłanek) roszczenia o nadanie obywatelstwa polskiego.⁷

⁶ Por. wyrok NSA z dnia 14 września 1994 r., V SA 1203/93, ONSA 1994/4/132: Bez względu na okres faktycznego pobytu cudzoziemca w Polsce, o zamieszkaniu można mówić dopiero wówczas, gdy pobyt cudzoziemca uzyska cechę pobytu stałego, co następuje w dniu otrzymania karty stałego pobytu.

⁷ Zob. uchwała NSA z dnia 9 listopada 1998 r., OPS 4/98, ONSA 1999/1/6 w składzie 7 sędziów NSA w Warszawie na zarządzenie (postanowienie) Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej o odmowie nadania obywatelstwa polskiego (art. 41 i 45 ust. 2 Ustawy Konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym, Dz.U. Nr 84, poz. 426 ze zm. oraz art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 15 lutego 1962 r. o obywatelstwie polskim, Dz.U. Nr 10, poz. 49 ze zm., skarga do Naczelnego Sądu Administracyjnego jest niedopuszczalna.

Uznanie za obywatela polskiego różni się od nadania obywatelstwa ograniczeniem kręgu osób tylko do bezpieczeństwa. Osoba nie posiadająca żadnego obywatelstwa lub o nieokreślonym obywatelstwie może być uznana, na jej wniosek, za obywatela polskiego, jeżeli zamieszkuje w Polsce na podstawie zezwolenia na osiedlenie się co najmniej 5 lat. Decyzję w tej sprawie wydaje wojewoda, o ile przepisy innych ustaw nie stanowią inaczej. Od decyzji wojewody służy odwołanie do Prezesa Urzędu Repatriacji i Cudzoziemców, a decyzja tego organu zaskarżona może zostać do sądu administracyjnego. Decyzja wojewody ma charakter uznaniowy.⁸ Istotne znaczenie przy rozstrzygnięciu sprawy ma stosunek i więzi wnioskodawcy z państwem i społeczeństwem polskim. Uznanie za obywatela rozciąga się również na dzieci wnioskodawcy, ale tylko wówczas gdy zamieszkują one w Polsce.

W sprawach należących do właściwości wojewody i Prezesa Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców organy te mogą zwracać się do komendanta wojewódzkiego Policji, Komendanta Głównego Policji, Szefa ABW, Szefa Agencji Wywiadu oraz Szefa Wojskowych Służb Informacyjnych, a w razie potrzeby do innych organów, o przekazanie informacji niezbędnych dla prowadzonych postępowań.

Uzyskanie obywatelstwa polskiego poprzez złożenie oświadczenia osoby uprawnionej i przyjęcie oświadczenia przez właściwą władzę publiczną obejmuje w świetle ustawy o obywatelstwie polskim trzy możliwości (formy):

- a. Prawo opcji obywatelstwa polskiego,
- b. Uproszczoną naturalizację,
- c. Reintegrację.

Nabywanie obywatelstwa polskiego w drodze oświadczenia woli następuje w uproszczonym trybie i odnosi się do określonych kategorii osób:

- które spełniły warunki do nabycia obywatelstwa polskiego z mocy prawa lecz nie nabyły go wskutek wyboru obywatelstwa obcego dokonanego przez rodziców, braku porozumienia między nimi lub rozstrzygnięcia sądowego (opcja);
- cudzoziemców, którym udzielono zezwolenia na osiedlenie się na terytorium RP i którzy pozostają co najmniej 3 lata w związku z małżeństwem z osobą posiadającą obywatelstwo polskie (uproszczona naturalizacja).

⁸ Por. wyrok NSA z dnia 13 lutego 1997 r., V SA 246/96, ONSA 1998/1/15: Brzmienie art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 15 lutego 1962 r. o obywatelstwie polskim upoważnia organ administracji państwowej do oceny w myśl art. 80 k.p.a. okoliczności, czy osoby starające się o uznanie za obywatela polskiego są związane z państwem polskim.

— osób, które posiadały obywatelstwo polskie i utraciły je przez zawarcie związku małżeńskiego z cudzoziemcem (reintegracja).

Warunkami nabycia obywatelstwa polskiego jest złożenie oświadczenia woli przez osobę uprawnioną oraz decyzja wojewody w stosunku do osób zamieszkałych w Polsce lub konsula w stosunku do osób zamieszkałych za granicą.

Opcja jest niejako odzyskaniem obywatelstwa. Możliwość złożenia oświadczenia woli ograniczona jest terminem, którego bieg rozpoczyna się z chwilą ukończenia przez osobę 16 roku życia, a kończy z upływem 6 miesięcy od dnia uzyskania pełnoletności. Termin ten jest terminem zawitym i jego upływ skutkuje wygaśnięciem prawa do dokonania tej czynności.

Uproszczona naturalizacja jest sposobem na osiągnięcie jednolitości obywatelstwa w małżeństwie. Nabycie obywatelstwa polskiego w tym trybie zachodzi, gdy spełnione zostają łącznie dwie przesłanki: pozostawanie co najmniej 3 lata w związku oraz zezwolenie na osiedlenie się lub zezwolenie na pobyt.

Zgodnie z **art. 11 ust. 1 ustawy** osoby, które utraciły obywatelstwo polskie wskutek zawarcia związku małżeńskiego mogą złożyć oświadczenie woli nabycia obywatelstwa polskiego po ustaniu tego małżeństwa lub jego unieważnieniu. W praktyce dotyczy to kobiet, które przed dniem 1 stycznia 1999 r. wskutek zawarcia małżeńskiego z cudzoziemcem utraciły z mocy prawa obywatelstwo polskie. **Od 1 stycznia 1999 r. wobec skreślenia art. 14 ustawy**, który dopuszczał utratę obywatelstwa polskiego przez kobiety, które zawarły związek małżeński z cudzoziemcem, żaden obywatel polski nie może utracić obywatelstwa polskiego wskutek zawarcia związku małżeńskiego.

IV. Utrata obywatelstwa

Chociaż obywatelstwo w istocie swojej zakłada trwały związek osoby fizycznej z państwem, to związek ten nie ma charakteru bezwzględniego. Zauważyć można za Jackiem Jagielskim⁹, iż przyjęcie nienaruszalności tego związku byłoby niezgodne z jednej strony z prawami jednostki – przywiązując ją przymusowo na stałe do danego państwa, a z drugiej strony – pozostawałoby w konflikcie z suwerennymi prawami państwa do kształtowania sytuacji prawnej jego obywateli. Dlatego też we współczesnych regulacjach prawnych trwałość węzła prawnego, jakim jest obywatelstwo, traktowana jest w sposób względny, tzn. dopuszczający możliwość rozwiązania tego węzła w sytuacjach przez prawo określonych.

⁹ Ibidem, s. 111.

Na gruncie ustawy o obywatelstwie polskim z dnia 15 lutego 1962 r., wyróżniamy następujące **formy utraty obywatelstwa**:

- a. W drodze opcji;
- b. W efekcie nabycia obywatelstwa obcego za zezwoleniem właściwych organów;
- c. Przez złożenie oświadczenia osoby uprawnionej i przyjęcia oświadczenia przez właściwe organy.

Zgodnie z zasadą określoną w **art. 34 ust. 2 Konstytucji RP**, obywatel polski nie może utracić obywatelstwa polskiego, chyba, że sam się go zrzeknie. Obywatel polski traci obywatelstwo polskie na swój wniosek po uzyskaniu zgody Prezydenta RP na zrzeczenie się obywatelstwa polskiego.

Zrzeczenie się obywatelstwa polskiego może nastąpić w wyniku:

- wyboru obywatelstwa innego państwa;
- złożonego oświadczenia.

Wnioski o wyrażenie zgody na zrzeczenie się obywatelstwa polskiego w związku z wyborem obywatelstwa innego państwa od osób zamieszkających w Polsce przyjmuje właściwy miejscowo wojewoda, a od osób zamieszkających za granicą – konsul RP. Wnioski wraz z własnym stanowiskiem wojewoda i konsul przekazują Prezesowi do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców, który przekazuje je do Kancelarii Prezydenta RP wraz ze swoim stanowiskiem. Wnioski są przekazywane bezpośrednio do Kancelarii Prezydenta RP, jeżeli Prezydent tak zadecyduje. Nabycie obywatelstwa innego państwa przez osoby, które uzyskały taką zgodę, pociąga za sobą utratę obywatelstwa polskiego, co stwierdza wojewoda. Odmowa stwierdzenia posiadania lub utraty obywatelstwa następuje w drodze decyzji administracyjnej.

Uzyskanie zgody na zrzeczenie się obywatelstwa polskiego przesądza o jego utracie. Utrata obywatelstwa polskiego następuje z dniem podpisania przez Prezydenta RP zgody na zrzeczenie się.¹⁰ Dowodem wydania przez Prezydenta postanowienia o wyrażeniu zgody na zrzeczenie się obywatelstwa jest zaświadczenie Szefa Kancelarii Prezydenta RP.

Posiadanie i utratę obywatelstwa polskiego stwierdza wojewoda. Odmowa stwierdzenia posiadania obywatelstwa polskiego lub jego utraty następuje w drodze decyzji administracyjnej.

Zgoda udzielona rodzicom rozciąga się na dzieci pozostające pod ich władzą rodzicielską. Zgoda udzielona jednemu z rodziców rozciąga się na

¹⁰ Zob. § 9 ust. 1 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 marca 2000 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania w sprawach o nadanie lub wyrażenie zgody na zrzeczenie się obywatelstwa polskiego oraz wzorów zaświadczeń i wniosków.

dzieci pozostające pod jego władzą rodzicielską, gdy drugiemu z rodziców nie przysługuje władza rodzicielska lub nie jest on obywatelem polskim albo gdy jest obywatelem polskim i wyrazi przed właściwym organem zgodę na utratę obywatelstwa polskiego przez dzieci. W razie gdy drugie z rodziców jest obywatelem polskim i sprzeciwia się rozciągnięciu na dzieci zgody udzielonej pierwszemu z rodziców lub gdy porozumienie napotyka trudne do przewyciężenia przeszkody, każde z rodziców może zwrócić się o rozstrzygnięcie do sądu. Dzieci w wieku 16–18 lat muszą dodatkowo wyrazić pisemną zgodę na zrzeczenie się obywatelstwa.

Tak w szerokim uogólnieniu przedstawia się instytucja obywatelstwa świetle postanowień polskiej ustawy o obywatelstwie polskim, która od roku wydania była nowelizowana kilkakrotnie, a poszczególne artykuły pod wpływem postulatów de lege ferenda były zmieniane – jak art.13, bądź skreślane (art. 12, 14, 15, 18 ust. 2, art. 18 b), także wobec zmian ustrojowych, jak skreślony art. 15 przewidujący instytucję pozbawienia obywatelstwa na skutek wydania przez właściwą władzę publiczną aktu administracyjnego.

Bibliografia:

Jagielski J., Obywatelstwo polskie zagadnienia podstawowe, Warszawa 1998.

Ramus W., Instytucje prawa o obywatelstwie polskim, Warszawa 1980.

Ramus W., Prawo o obywatelstwie polskim, Warszawa 1968.

Starościk J., Prawo administracyjne, Warszawa 1977.

Ura E., Prawo administracyjne, Warszawa 2004.

Źródła:

Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o obywatelstwie polskim (Dz.U. Nr 10, poz. 49).

Ustawa z dnia 9 listopada 2000 r. o repatriacji (Dz.U. z 2004 r. Nr 53, poz. 532).

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 marca 2000 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania w sprawach o nadanie lub wyrażenie zgody na zrzeczenie się obywatelstwa polskiego oraz wzorów zaświadczeń i wniosków (Dz.U. Nr 18, poz. 231).

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 8 marca 2001 r. w sprawie postępowania w sprawach o uznanie za repatrianta (Dz.U. Nr 22, poz. 260).